

interviews

WIE LIGT ER NOG WAKKER VAN?¹

We hadden een gesprek met vier leraren. Helaas was er maar één échte lbo-er bij; twee geïnterviewden werken op een middenschool, weliswaar ontstaan uit een lbo-school, en de vierde docent is verbonden aan een project waar uitvallers, vooral uit het lbo, worden opgevangen.

Jan Haman laten we als eerste aan het woord. Hij werkt op Quiryn, een scholengemeenschap mavo/lts/lhno/las in Tilburg. De school telt momenteel ca 1.200 leerlingen. Jan is na zijn studie aan de PA in het lbo terecht gekomen, hij werkt daar nu elf jaar. Daarna vertellen Wim van Hoof en Bob Walhout over hun lessen Nederlands aan de scholengemeenschap Floor Evers te Eindhoven. Op deze middenschool zitten ca 2.000 leerlingen. Wim van Hoof komt uit het basisonderwijs, hij werkt voor het achtste jaar op Floor Evers. Naast Nederlands geeft hij ook Frans. Bob Walhout heeft eveneens leservaring in het basisonderwijs, daarnaast in het ito. Hij is reeds twaalf jaar verbonden aan Floor Evers. Hij geeft behalve Nederlands ook aardrijkskunde, geschiedenis en natuurkunde.

Tenslotte interviewden we Ren Hendrix. Ren is verbonden aan het Tweedagen-project in Roermond: één van de drie experimenten in Nederland waar de schoolafwijzers onder de partieel leerplichtige jongeren van 15 tot 18 jaar opgevangen worden. Het project in Roermond bestaat nu tien jaar. Men wil de school het liefst omschreven zien als een onderdeel van het deeltijd-kmbo. Het ligt in de verwachting dat in 1985 de experimenten omgezet worden in een 'echte' vorm van onderwijs door het hele land verspreid. De doelgroep van de school bestaat uit uitvallers van het reguliere onderwijs: de zogenaamde 'schoolafwijzende jeugd'. Ren heeft eerst PA gedaan, vervolgens gewerkt in een zwakzinnigeninrichting en daarna als vervanger in het basisonderwijs. Hij werkt nu viereneenhalf jaar bij het Tweedagen-project, daarnaast studeert hij MO-pedagogiek. Hij geeft de vakken algemene ontwikkeling (waaronder Nederlands en rekenen), maatschappelijke, arbeids-, en beroepenoriëntatie (binnen en buiten de school) en lassen.

**'Het gemakkelijkste vak van de school:
je kunt het overal over hebben'**

*een gesprek met Jan Haman, leraar Nederlands
aan S.G. Quiryn te Tilburg*

Jan aan het woord over de sectie Nederlands:
We zijn met 14 mensen, het is dan moeilijk om samen te vergaderen. Veel informatie wordt schriftelijk doorgegeven. Ook overleggen we nog al eens met bepaalde groepen binnen de sectie, bijvoorbeeld degenen die het schoolonderzoek moeten opstellen. Het gaat moeizaam. We werken vrijwel niet met een methode, wel met een aantal huiswerkboeken. Verder hebben we ook een tekstboek. In de bovenbouw hebben we stencilboeken die we zelf hebben gemaakt en in de onderbouw is het meer wat aan komt waaien, wat we belangrijk vinden. We werken nu vier jaar met dat eigen materiaal. Nu begint er echt lijn in te komen. In dat boek zitten meestal twee à drie thema's, verder cursussen, bijvoorbeeld schema's maken. In de derde klas moeten ze een infomap maken. Het is dan belangrijk dat ze een bepaalde stoffenheid in schema kunnen zetten.

Hoe zetten jullie een leergang voor dat stencilboek op?

Bij ons op school moet voor 1 februari het materiaal voor het nieuwe schooljaar klaar liggen. De gene die een en ander in de sectie coördineert, geeft mij bijvoorbeeld in november de opdracht: 'Jij moet je maar eens bezig gaan houden met leuke spelletjes, ludiek materiaal.' Dan ga je op zoek, het is erg afhankelijk van je eigen creativiteit, je kunt in methodes kijken, in puzzelboekjes, enzovoort. Dat alles komt bij elkaar en wordt bekeken door de rest van de sectie. Aan het begin van het jaar worden twee à drie thematische onderwerpen afgesproken. Je moet dan allemaal proberen rondom die gekozen onderwerpen leerstof te zoeken. Dus niet één persoon die zich specifiek bezighoudt met zo'n thema, maar elke vakcollega neemt een onderdeel voor zijn rekening. Het geheel is ca een jaar van tevoren af. Eigenlijk maken we dus gewoon zelf een boek, waaraan we in augustus beginnen. Per week is een tijdsplanning opgenomen. Je kunt je daar aan houden, het is echter niet verplicht. Als jij uitvalt moet iemand jouw lessen wel kunnen overnemen. Ik kan me bijvoorbeeld voorstellen dat je een Ito-groep hebt en dat je het helemaal niet ziet zitten om daarin over liefde te praten omdat het toch alleen maar

seks dit en seks dat wordt. Dan zoek je maar iets anders uit. Zeker als je met Ibo-kinderen bezig bent, is motivatie en het bezig zijn met die kinderen belangrijker en noodzakelijker dan aan de stof werken. Als je zegt: ik moet dat en dat af hebben, dan kun je beter stoppen. Op de mavo is dat misschien anders. Die werken trouwens in de bovenbouw niet met thema's zoals in het Ibo. Zij hebben nog een boek. Dat heeft ook te maken met docenten die daar lesgeven. Zij zitten nog erg vast, wat ik wel jammer vind trouwens.

In de onderbouw werken wij dus erg thematisch. Ook maken we gebruik van een kaartenbak waarin we, met medewerking van nlo-studenten, onderdelen uit methodes hebben gestopt. Voor het gebruik van de kaartenbak hebben we een aantal vaste regels. De leerlingen moeten een aantal kaarten maken met bijvoorbeeld teksten/woordenschat/spelling/grammatica. Het grote voordeel is dat ze zelf kunnen kiezen. Ze staan voor die bakken en denken: 'Waar heb ik zin in vandaag?' En ze nemen een gele kaart, dat zijn de tekstkaarten. Volgens mij zijn ze vaak met hetzelfde bezig als leerlingen die gewoon met een boek werken. De leerlingen moeten verder in een grote map aantekenen wat ze gedaan hebben. In de eerste periode hebben ze bijvoorbeeld elf kaarten die af moeten zijn. Bijvoorbeeld vier teksten, vier grammatica-oefeningen en dergelijke. Anders kun je het probleem krijgen dat iemand het hele jaar teksten maakt en verder niets doet uit de kaartenbak.

Het werken met de kaartenbak is voor ons een rustpunt. Het staat naast het thematisch werken. We doen bijvoorbeeld een maand niets aan de kaartenbak omdat we met een thema bezig zijn en dan werken we weer een tijdje met de kaartenbak. Dat kan individueel maar soms wordt er ook samengewerkt. Er zijn nakijkboekjes, dus de leerlingen kunnen betrekkelijk zelfstandig werken. We hebben die kaartenbak ongeveer zes jaar geleden opgezet en er in eerste instantie heel fanatiek mee gewerkt, maar dat wordt steeds minder. Je bent in feite met oude dingen bezig in een nieuw jasje. Stompzinnige teksten, domme invuloefeningen, gekke verhalen schrijven over een mini-een maxi-jurk die met elkaar praten terwijl ze in de winkel hangen. Dat is leuk, maar het is zo oud als ik weet niet wat. De vraag is of je kinderen ermee moet blijven vervelen. Ik kom dus veel minder aan die bak toe als jaren geleden. Het accent is duidelijk verschoven naar het thematische.

We zijn nu bijvoorbeeld een maand bezig geweest met het maken van een ABC-schriftje. Het is een project waarbij de leerlingen helemaal zelf mochten uitzoeken wat ze gingen doen. Zo'n hele maand (ongeveer 12 lessen) doen ze niets anders dan dat.

Naast het thematisch werken en het werken met de kaartenbak hebben we nog wel eens lessen tussendoor, bijvoorbeeld twee lessen over spreekwoorden. Dat is erg afhankelijk van het persoonlijke initiatief van de docent. Ik ben nu coördinator van de onderbouw, alles wat ik zie, hoor, tegenkom, verzamel ik. Per maand geef ik uit, wat ik zelf in de klas doe, een programmaatje dus. Iedereen moet dan maar bekijken of hij er iets mee kan doen.

Zit in de kaartenbak ook een vorm van beoordeling verwerkt?

Nee, er zitten geen toetsmomenten in de bak. Dat hadden we misschien wel moeten doen inder tijd. We verplichten ook niet dat ze alles af moeten hebben. We tellen het wel mee in de determinatie. We letten er bijvoorbeeld op hoeveel iedereen af heeft. En hoe goed er gewerkt is. Ik vind beoordelen trouwens een heel moeilijke zaak. Regelmatig moet ik terugvallen op de ouderwetse manier: een proefwerk, een tekst met vragen, woordjes die ze moeten leren, enzovoort. We hebben wel afgesproken om als leerlingen thematisch werken, ze ook daarop te beoordelen. Dus niet drie weken iets leuks doen wat toch niet meetelt. Dat geldt trouwens voor alles: Ik probeer te voorkomen dat leerlingen het idee hebben dat ze alleen iets maken omdat het voor school is. Spreekbeurten bijvoorbeeld. Dat hebben we nu pas gedaan. Ik zeg dan tegen de leerlingen: ik wil iets hebben voor de lagere-schoolklas van mijn vrouw. Mijn leerlingen maakten toen kwartetten voor die klas. Het heeft dan zin waar ze mee bezig zijn.

Loop je niet het gevaar dat leerlingen na ongeveer vier weken thematisch werken denken: oké, mijn punt staat vast, ik ga me nog niet eens opnieuw uitsloven voor die kaartenbak?

Ja, daar moeten we voor oppassen. Je ondervangt het gedeeltelijk doordat de leerlingen kaarten moeten aftekenen, je kunt ze er op aanspreken als je ze niet ziet om af te laten tekenen. Anderzijds vind ik dat leerlingen best eens een baaldag mogen hebben, als ze zich maar rustig houden. In

hun logboek moeten de leerlingen ook verantwoordwoorden waarom ze iets/niets doen. Als ze een hele tijd niets doen, komen ze vanzelf wel tot de conclusie: als ik zo doorga, heb ik over twee of drie weken geen enkele opdracht af.

Werken jullie ook samen aan thema's/projecten? In overleg dus met andere vakken?

Bij Nederlands werken we zo'n acht jaar zo. Twee jaar geleden hebben we een keer een project over milieu gedaan, maar volgens mij zijn ze daar nog steeds moe van. Die planning allemaal. Biologie vond het te vroeg, wiskunde vond het te laat en zo had iedereen wel wat. Het is bij ons wel zo, dat we tijdens het eerste jaar een aantal dingen samen doen. Dat wordt geïntroduceerd vanuit de studielessen. De eerste weken wordt bijvoorbeeld de schijnwerper gericht op het huiswerk. Bij alle vakken wordt daar dan tenminste één les over gepraat. Een keer daarop is het bijvoorbeeld rubriceren of hoofdzaken en bijzaken. Zo hebben we tien onderwerpen. Elke maand staat zo'n onderwerp centraal. Alle vakdocenten proberen dat in te passen.

Hoe is de verhouding schriftelijk/mondeling in je les?

Ik probeer het schriftelijke dikwijls ten dienste te laten zijn van het mondelinge. Discussie bijvoorbeeld lukt me niet zo goed. Leerlingen kunnen vaak moeilijk argumenten aandragen voor hun mening, ze zijn ergens voor of tegen en dan houdt het meestal op. Van mezelf merk ik dat ik vaak mijn mond niet goed kan houden. Ik discussieer wel, maar meestal niet met de hele klas tegelijk. In kleine groepjes lukt het beter. Je hebt er dan echter wel geen controle meer op, je weet niet wat ze aan het leren zijn. Ze leren wel maar de verantwoording ligt bij henzelf en dat moet je kunnen accepteren als docent. Ik neem dan iets concreets, bijvoorbeeld het opstellen van een schoolreglement. Dat onderwerp interesseert me verder niets, het gaat om het discussiëren.

Kijk je dan ook nog wel met leerlingen terug naar de discussie zelf? Vraag je bijvoorbeeld waarom de ene leerling gemakkelijk zijn zin kreeg als hij iets voorstelde of waarom de ander niet aan het woord is gekomen?

Ja, dat denk ik wel, meer dat automatisme.

Vragen leerlingen niet waarom je bepaalde dingen doet?

Ja, regelmatig stellen ze me de vraag: mijnheer, waarom doen we geen Nederlands? Ik zeg dan meestal dat ik het gemakkelijkste vak geef van de hele school, want ik kan het overal over hebben. Je bent altijd aan het praten of het schrijven. Ze vinden dat dan geen goed antwoord, maar ze hebben er vrede mee. Domme invuloefeningen vinden ze wel Nederlands en nog leuk ook. Of lezen, dat vinden ze ook Nederlands. De leerlingen laat ik trouwens elke week een uur uit *Bumper* lezen en naar aanleiding van die leesteksten gaan we praten. Ik probeer ze te stimuleren tot het lezen van boeken naar aanleiding van thema's. In klas drie en vier krijgen ze een keuzelijst aangeboden, waar een aantal werken van gelezen moet wor-

den, voornamelijk jeugdboeken. In drie en vier mavo gaat men toch meer de literaire kant op. Ze moeten ook een boekbeschrijving maken en die neemt qua inhoud elk leerjaar toe. In de tweede klas schrijven ze bijvoorbeeld alleen hun leeservaring op, maar de punten die van een boek besproken moeten worden, nemen elk leerjaar toe. Soms wisselen we lezen af met huiswerk bespreken. Dat huiswerk hebben we weer ingevoerd, omdat ze moeten leren dat ze elke week wat moeten doen.

Hebben jullie veel buitenlandse kinderen op school?

Ja, voor Tilburg wel. We hebben een aparte ISK. Dit jaar hebben we ongeveer tien nieuwe buitenlandse leerlingen. De totale ISK-groep bestaat uit

Project 2

Een boom over het milieu (onderbouw lbo)

Les 1 & 2: Milieuberichten verzamelen

- 3: 3 minuten: macht en milieu; lezen: Een boom voor de deur
- 4: Graftschrift schrijven voor een boom
- 5: Klassegesprek over zure regen naar aanleiding van krantenknipsels
- 6: Buurt in: welke bomen (beschrijven, vragen, flora), foto's laten maken van bijzondere exemplaren
- 7: Waarvoor gebruik je water? Verhalen verzamelen over water en bomen. Nagaan wat voor rotzooi in de sloten wordt gegooit. Hoe schoon is het water in de omgeving?
- 8: Strip tekenen over gezonde boom, die door 'van alles' dood kan gaan: strip met onderschriften
- 9: Wat doen jullie aan energiebesparing? Ideeën opperen. Opdracht: thuis over praten
- 10: Reacties van thuis bespreken. Huis tekenen met zoveel mogelijk energiebesparende dingen
- 11: Lezen '300 miljoen jaar oude bomen houden ons nu warm'. Erover praten en opdracht uitvoeren
- 12: Rollenspel over energiebesparing thuis of affiche maken
- 13: Afval zoeken en bekijken (vuilniszak en plastic handschoen)
- 14: 'Wat gooien we eigenlijk allemaal weg?' en 'Waar laten we ons afval?'. Laten bedenken wat je met sommige afvaldingen nog kunt doen
- 15: Koken of iets dergelijks van 'oud' spul of van resten. Recepten?! Laten kiezen en boodschappen verdelen. Afspraken maken voor gebruik keuken
- 16: Plannen van 15 uitvoeren.

Bestellen: Een boom over milieu, uitgegeven door de Stichting Natuur en Milieu te Utrecht.

Suggestie: Doe met andere vakken samen. Laat leerlingen een bomenboek maken, daar kan zoveel in!

zo'n 35 leerlingen. De opzet is, dat de buitenlanders zo snel mogelijk in een normale klas komen. Voor wie dat niet lukt, hebben we speciale praktijklessen. We hebben nu alleen nog maar jongens, die zitten bij elkaar in de les mechanische techniek. De meeste buitenlanders worden voor kerstmis in de normale eerste klas geplaatst. Sommigen zitten echter een jaar en drie maanden in de ISK. Het aantal buitenlanders neemt toe, maar de meesten draaien normaal mee. Ze verlevendigen het onderwijs, zeker wat het vak Nederlands betreft.

'Leerlingen worden trouwens veel toleranter de laatste jaren, dat is opvallend'

Wim van Hoof en Bob Walhout aan het woord over hun lessen Nederlands op Floor Evers

Na een inleidend gesprek over het Middenschool-experiment in Eindhoven komen we op de inhoud van de lessen Nederlands van Wim en Bob. 'We werken met een bestaande taalmethode, maar daar zijn we niet zo enthousiast over. Het eerste-klasboek is wel aardig, dat van de tweede is minder en dat van klas drie is zo ontzettend slecht, dat we het in dat leerjaar helemaal niet meer gebruiken. Het niveau is te laag. Je blijft eeuwig praten met dat boek. Het lijkt verrassend, fris en er zitten leuke opdrachten in, maar juist door die leuke dingen laat je je beetnemen en na een jaar merk je pas wat eraan mankeert. Er worden bijvoorbeeld bij een tekst vragen gesteld, die nooit eerder behandeld zijn. Ontleden is ook erg slecht opgezet. We hebben er dus zelf heel veel materiaal bij gemaakt, vaak materiaal waarmee leerlingen individueel werken. We werken dan volgens een bepaald differentiatie-model: basistijd – extra tijd. In de basistijd werken de leerlingen aan de verplichte stof. Voor alle leerlingen is dat de basisstof, en, afhankelijk van de resultaten van het werk, voor sommige leerlingen herhalingsstof en voor anderen verdiepingsstof. We werken dus in de basistijd met het BHV-model.

In de extra tijd mogen de leerlingen kiezen uit een aantal opdrachten die klaar liggen, naar eigen interesse en mogelijkheden. Daarmee voorkom je dat leerlingen eindeloos herhalen en nooit aan de 'leuke' dingen toekomen. Als leerlingen dat willen, mogen ze ook zelf een onderwerp bedenken in de extra tijd.

In het eerste jaar werkt het BHV-model nog niet zo sterk, maar gaandeweg worden de verschillen

groter en daarmee de behoefte aan gedifferentieerd materiaal.

Een thema duurt ongeveer zes weken. Vier weken basisstof, daarna de toets en vervolgens twee weken differentiatiestof. Na de toets beslissen we wie naar de herhalingsstof en wie naar de verdiepingsstof moet. Je hebt de klas al langer, dus je weet wel op welk niveau de leerlingen zitten. De toets bestaat uit stillezen, ontleden, stijl en dictee.

Wat voor vragen of opdrachten geef je verder in de toets om na te gaan hoe de leerling de basisstof verwerkt heeft? Hoe beslis je wie herhalingsstof en wie verdiepingsstof moet maken?

We geven vragen op twee niveaus. Een toetstekst gaat bijvoorbeeld over een soldaat die verliefd is. Een vraag als: 'Waaruit blijkt uit de eerste alinea dat het meisje verliefd is?' zou een eenvoudige zoekvraag zijn, en een vraag als: 'Vind je dat het meisje met de soldaat kan gaan samenwonen?' vinden wij een moeilijker vraag.

Het gaat er dus niet om in zo'n toets dat ze tevoren iets leren/verwerken wat vervolgens getoetst wordt?

Ze moeten wel de woorden uit het thema leren, ze krijgen een woordenschattoets. In het thema verliefdheid zijn dat een paar honderd woorden, niet allemaal zo moeilijk natuurlijk. We vinden dat in elk thema wat gedaan moet worden aan uitbreiding van de woordenschat, want woordkennis ontbreekt nogal eens. Een voorbeeld van zo'n moeilijk woord is 'aantrekkingskracht'. Per thema toetsen we totaal zo'n twee uur. Dat betekent niet dat die toetsen altijd na het thema afgenomen worden, een stilleestekst bijvoorbeeld kan best tussendoor.

Maar hoe zit het dan met datgene dat ze tijdens het thema verwerkt hebben? Hoe wordt dat beoordeeld?

We houden bij wat elke leerling doet en hoe er gewerkt wordt. Dat komt op de rapportage. De toets helpt ons een beetje, maar de rapportage is het belangrijkste. Ze hebben een toetsschrift, een werkschrift en vaak maken ze daarnaast nog 'losse' werkstukken en dergelijke. Dat alles wordt door de docent bekeken. De vakgroep heeft een schema opgesteld voor die doorlopende rapportage aan ouders. Er worden geen cijfers gegeven. (Hierbij een voorbeeld van zo'n rapportageformulier.)

		naam: _____ klas: _____	Leerjaar: 2
DOORLOPENDE RAPPORTAGE			
Leergebied: NEDERLANDS Wat we hebben gedaan. Hoe het is gegaan.			
BASISSTOF Thema 1: Gezond Specifiek: Gezondheidsproblemen			
- het kunnen lezen en begrijpen van een tekst die met geweld te maken heeft - het kunnen gebruiken van woorden, zinnen en zinnen die de "waren" hebben met agressie en geweld - kinderen het kunnen bedenken van het "vrij" gezegd en het kunnen verduidelijken in p.v.v. - methode de leerlingen en/of het leerproces	SPERKELINGEN welke behoren	welke niet behoren	
0 het kunnen lezen en begrijpen van een tekst die met geweld te maken heeft	0	0	
0 het kunnen gebruiken van woorden, zinnen en zinnen die de "waren" hebben met agressie en geweld	0	0	
0 kinderen het kunnen bedenken van het "vrij" gezegd en het kunnen verduidelijken in p.v.v. - methode de leerlingen en/of het leerproces	0	0	
Verdiepingsstof (niet meer alle leerlingen)			
0 de moeilijke vragen bij een lesstof	0	0	
0 de moeilijke vragen en opdrachten bij lesstof "Spreekwoorden en ad"	0	0	
0 de vragen bij Gedicht over de zandkelder	0	0	
0 de vragen bij een roman uit de 19e eeuw	0	0	
0 de vragen bij een roman uit de 20e eeuw	0	0	
EXTRA TIJD Specifiek: Gezond			
0 de (vrij) vertaling van de verhalen	0	0	
0 de onderdelen van een tekst op schrijven met geweld	0	0	
0 de onderdelen naar t.v. - programma's	0	0	
0 de onderdelen van het gebruikte gewoonte (in een klas)	0	0	
0 de onderdelen van het gebruikte gewoonte (in een klas)	0	0	
0 de onderdelen van het gebruikte gewoonte (in een klas)	0	0	
AANDACHTSPUNTEN Samenwerking goed/niet/niet/niet Naam: _____ Voorzitter: _____ Voorzitter: _____			
Dit formulier is opgesteld op: Naam leerjaar: _____ Paraaf: _____ Paraaf mentor: _____			
Handtekening leerling: Voor gezien handtekening ouder:			
Dit formulier moet na ondertekening van ouder terug naar de school.			

Als jullie zelf lesmateriaal zoeken, teksten bijvoorbeeld, hoe doe je dat dan? Welke beoordelingscriteria leg je aan? Waar zoek je?

We zoeken in jeugdtijdschriften, in kranten naar teksten die leerlingen leuk vinden, bijvoorbeeld teksten over popmuziek. We hebben makkelijke tekst over Michael Jackson en een moeilijke tekst is bijvoorbeeld een tekst over popcultuur. Afhankelijk van die tekst stellen we dan ook verschillende vragen.

Je hoort wel eens van leerkrachten die thematisch werken, dat ze bang zijn het zicht kwijt te raken op waar ze nu precies mee bezig zijn. Wanneer je de leerstof meer cursorisch ordent, kun je als docent dikwijls gemakkelijker vaststellen welke taalvaardigheden je oefent, met welk onderdeel je precies bezig bent.

Thematisch werken lukt ons wel steeds beter. We hebben nu bijvoorbeeld een schema van taalvaardigheden gemaakt, waarin de onderdelen zijn opgenomen die we in de loop van de jaren aan de orde stellen. We spieken in andere methodes, stellen vast wat er zo gemiddeld ter sprake komt in een bepaald leerjaar en zorgen ervoor dat we dat ook behandelen.

Er wordt in de leergebieden oriëntatie op de samenleving, Nederlands, Duits, muziek en beeldende vorming thematisch gewerkt. Dezelfde thema's komen wel voor bij de verschillende leergebieden maar vaak niet in dezelfde periode van het jaar of soms in verschillende leerjaren. Voor een keer is het wel leuk om in een bepaalde periode aan hetzelfde thema te werken, over de vakken heen, maar je moet ermee oppassen: leerlingen krijgen er gauw genoeg van.

Hoe is bij jullie de tijd verdeeld tussen schriftelijke en mondelinge taalvaardigheden?

Dat is afhankelijk van het leerjaar. Klas een schrijft bijvoorbeeld veel minder dan klas twee. Ik schat dat we in het tweede leerjaar ongeveer 20 procent schrijven.

Spelling zit niet in het thema verwerkt, echter wel in de toets. Hoe komt dat onderdeel in de klas aan de orde?

Spelling is moeilijk. We hebben uren voor speciale begeleiding, met name in het eerste en het tweede jaar voor kleine groepjes leerlingen, helemaal los van de andere lessen. We werken dan met een kaartenbak met spellingproblemen. Er

Is het zo, dat de herhalingsstof en de verdiepingsstof alternatieven op niveau zijn, of zijn het gewoon andere opdrachten?

Vaak zijn het wel alternatieven op niveau, een boekenlijst bijvoorbeeld. Maar we vinden niet dat het altijd zo parallel hoeft te lopen. De leerling kan de volgorde ook zelf kiezen. We hebben een aftekenlijst, zodat we weten wat iedereen gedaan heeft. Bij goede leerlingen eisen we ook meer. Soms onderbreken we het individuele werken of het werken in een groep ook door klassikaal iets te bespreken. Sommige klassen hebben zo'n onderbreking ook nodig.

Neem een leerling die geen zin heeft in de opdrachten van de herhaling of de verdieping. Kan hij dan meteen naar de extra stof gaan?

Ja, behalve als het een leerling is, die heel veel kan en die probeert er de kantjes vanaf te lopen. Ik heb bijvoorbeeld twee meisjes in de klas die er heel veel moeite mee hebben. Zij mogen van mij na de basisstof gerust aan de extra stof beginnen.

wordt van alle kanten pressie op ons uitgeoefend omdat leerlingen zo slecht spellen tegenwoordig. Daarom gaan we er wat meer aan doen in een les, want het loopt echt de spuigaten uit. De invuloefeningen met dd, tt, dt, enzovoort, vind ik waanzinnig, ze doen dat eventjes goed en dan werkt het toch niet meer. Maar soms balen kinderen er zelf ook stevig van, dat ze in elke zin drie of vier fouten maken. We geven dus regelmatig klassikale uitleg en oefening. Soms vragen ouders of kinderen zelf om extra spellingoefeningen. We geven dan in de les ook wel eens de spellingkaarten die in de speciale begeleiding ook gebruikt worden.

Hoe werken die speciale begeleidingsuren? Kan een leerling daar op eigen verzoek binnen of worden ze door docenten verwezen naar die lessen? Docenten geven aan welke leerlingen wat nodig hebben, maar leerlingen kunnen wel weigeren om te komen. Je hebt bijvoorbeeld concentratiegroepen, zelfvertrouwen-groepen, taal- en rekengroepen. Een speciaal begeleidingsuur wordt eenmaal per week gegeven en meestal negen weken achter elkaar. Dan wordt gekeken of het zin heeft gehad. Eventueel komen ze later in dezelfde groep terug als het nodig blijkt te zijn. Die uren hebben we, omdat we ibo-faciliteiten hebben. Wat tegenvalt is dat leerlingen vaak veel ongemotiveerder blijken te zijn dan je denkt. Dat komt er dan uit als je alleen met ze praat in zo'n uur. Ze zijn soms ook zo slecht, dat je als docent volkomen gedemotiveerd raakt. Je vraagt je dan af: Wat ben ik hier aan het doen? Zij trouwens ook, en dat is zo vervelend. Je krijgt dan zo'n wisselwerking en op den duur denk je: Och God, hou toch op!

Stel een leerling wordt naar een groep gestuurd waar zelfvertrouwen centraal staat. Komt hij dan in een groep bij bijvoorbeeld tien anderen die geen/weinig zelfvertrouwen hebben? Zijn die anderen dan ook onbekende leerlingen voor hem? Ja, en die doen dan samen allerlei oefeningen. Sommige kinderen worden bijvoorbeeld gepest in de klas en anderen zeggen nooit iets. Het kan dan een voordeel zijn als de groep onbekend is. Ze vinden dat hartstikke leuk. Ze beginnen met een schone lei. Leerlingen kunnen vier keer per jaar opnieuw worden ingedeeld. De ene keer is het schrijven, de andere keer is het de organisatie van je huiswerk. Ongeveer de helft van de leerlingen heeft een of andere vorm van speciale begeleiding nodig.

Een laatste vraag: als je thema's hebt, heb je ook buitenlandse leerlingen in de klas zitten en zijn die al zo 'ingewerkt' in de manier van denken en ...

We proberen daarover te praten. Maar het is ook gevaarlijk. Als je het bijvoorbeeld hebt over het huwelijk en er zitten kinderen van gescheiden ouders in je groep, is dat ook vervelend.

Ja, maar voor degenen die niet in Nederland zijn geboren, is dikwijls de hele culturele achtergrond anders. Als je met een thema als verliefdheid werkt, heb je ook te maken met de vraag hoe snel mensen zich kunnen of willen aanpassen aan de Nederlandse gewoonten.

In een open opdracht kunnen ze zichzelf altijd wel kwijt. Bovendien hebben we heel veel tweede- en derde-generatiekinderen. Zij hebben thuis meestal meer problemen dan op school. Ze hebben al heel veel ideeën en gewoonten van Nederlanders overgenomen. Dat botst dan niet meer op school maar juist thuis. Want zo'n school als wij, dat is een zeer tolerante school, zowel tussen de leerlingen als tussen de leerkrachten en de leerlingen. Dat tolerante milieu dat ze op school aantreffen, is thuis vaak niet aanwezig.

Maar besef je dat er ook leerlingen kunnen zijn, die dat tolerante milieu accepteren als aanpassen aan de situatie, maar die eigenlijk denken: dit is gewoon belachelijk!

Ja, maar dat heeft niets te maken met buitenlandse kinderen, dat heb je met Nederlandse kinderen ook.

Ja, ik vind dat we het over het algemeen heel open houden. Meestal kunnen we alle kanten op. Het komt bijvoorbeeld bij het houden van spreekbeurten wel eens voor, dat een Turks meisje over de Islam praat. En dat is heel boeiend. Ook leerlingen vinden dat. Ze worden trouwens veel toleranter, de laatste jaren. Dat is opvallend.

'Confronteren met een andere aanpak dan ze gewend zijn'

Gesprek met Ren Hendrix van het Tweedagen-project

De jongeren van het Tweedagen-project zijn heel kort als volgt te omschrijven: stukgelopen in het reguliere onderwijs, op zoek naar een baantje om geld te verdienen, een aversie tegen de saaie schoolbanken en het werken met pen en papier,

en hoofdzakelijk afkomstig uit de lagere milieus. Het niveau van de jongens wat betreft het vak Nederlands verschilt wel, maar één ding is duidelijk: de meeste leerlingen lezen en schrijven slecht en enkelen zijn vrijwel analfabeet.

Ren geeft ons allereerst een korte schets van zijn school:

De school heeft ongeveer 110 leerlingen. Er zijn ongeveer evenveel jongens als meisjes. De meisjes komen op maandag en dinsdag en de jongens op woensdag en donderdag. De vrijdag is bestemd voor overleg en overdracht van ervaringen van ons experiment. Het is de bedoeling dat er in de toekomst meer van dit soort instituten komen. De groepen bestaan uit 15 leerlingen. Ze zijn vrij nauwkeurig samengesteld, bijvoorbeeld wat betreft de herkomst van de jongeren: de dorpsjongeren gescheiden van die uit de stad, de wijk speelt een rol in verband met de voorgaande scholen waar ze vandaan komen en de vrienden-groepen die er zijn.

De meisjes hebben twee uur algemene ontwikkeling. Daar valt ook Nederlands onder. Ze krijgen verzorging, dus kinderverzorging, persoonlijke verzorging, manicure, handwerken, naaien en koken, sport, maatschappelijke oriëntatie, metaal en timmeren. De leerlingen gaan ook eens in de twee weken een middag buitenschools. Dan worden onder meer bedrijven bezocht en maatschappelijke instellingen, politie, justitie. Bij beroeps-oriëntatie gaat het vooral om bedrijven waar ze eventueel zouden kunnen werken.

De jongens hebben qua opzet eenzelfde programma, alleen zij doen bijvoorbeeld bromfiets-techniek en lassen. Ze hebben ook koken en handwerken (onder meer kleden maken van smyrna).

Zeventig procent van de leerlingen komt van het ZMOK-onderwijs, het vbo en ibo (met name ito). Enkele zijn lbo-B- en -C-uitvallers. De rest zijn 'vrijwillige leerlingen'. De leerlingen die vrijwillig terugkomen (18 in totaal) hebben hier al een of twee jaar gezeten en zijn niet meer partieel leerplichtig. Ze willen graag nog een jaar blijven.

In principe kunnen alle leerlingen zich aanmelden. Vaak melden andere scholen de leerlingen en ook via instanties als justitie, politie, Begeleide Kamerbewoning en internaten worden ze bij ons aangemeld. Het belangrijkste is wel, dat we ook zelf op zoek gaan naar leerlingen. Een teamlid heeft dat in zijn takenpakket. Van gemeentes krijgen we informatie over aantallen leerlingen en

waar ze zitten. Zo komen we er nogal eens achter, dat een aantal jongeren helemaal niet meer naar school gaat. Dan bezoeken we ze en proberen ze, als ze niets anders willen, hier op school te krijgen. Een deel van die jongeren moet feitelijk vijf dagen naar school en hier maar twee (ze kunnen daar toestemming voor krijgen) en daardoor lukt het nogal eens ze weer naar school te krijgen. Dus omzetting van volledige leerplicht in partiële leerplicht.

We nemen in principe elke jongere aan: welke achtergrond, welk schoolverleden ze ook hebben. Dat dat ook wel kan, blijkt uit het feit dat er bij ons hooguit enkele leerlingen per jaar afhaken.

Hebben jullie bewust gekozen om de jongens en de meisjes in aparte groepen te zetten?

Ja, vroeger kwamen ze allemaal op dezelfde dagen. De werelden van de jongens en de meisjes liggen nogal ver uit elkaar. Ze konden eigenlijk helemaal niet goed met elkaar overweg. De meisjes zijn op deze leeftijd een stuk volwassener. De aantallen liggen ongeveer gelijk. Het aantal meisjes loopt momenteel terug, maar het aantal jongens neemt toe.

Jullie aanpak is 'bijzonder'. Kun je daarover wat meer vertellen?

Ik heb een bepaalde vaste methode van lesgeven. De leerlingen komen binnen en ik zorg dat het lokaal op temperatuur is, anders gaan ze op de kachels zitten en krijg ik ze niet om de tafel. Eerst praten we tien à vijftien minuten over werk en beroep, bijvoorbeeld als een leerling gesolliciteerd heeft. Of we praten over andere dingen die gebeurd zijn. Verder vertel ik over hetgeen we die middag op het gebied van buitenschools gaan doen. Na een tijdje ga ik dan naar de kast en daar pak ik een aantal stencils uit, die we samen gaan maken. Na verloop van tijd weten ze dat precies, want het hele jaar verlopen die lessen hetzelfde. Iedere leerling krijgt een stencil en een pen van school. De stencils worden gezamenlijk doorgenomen. Zij geven de antwoorden en schrijven die op. Ik herhaal de antwoorden en schrijf die op het bord. Daarmee bereik ik dat leerlingen die nauwelijks kunnen schrijven de antwoorden kunnen overschrijven. Leerlingen die er wel goed in zijn, schrijven én geven de antwoorden vaak. De stencils zijn zo opgebouwd, dat het halverwege moeilijker wordt. De leerlingen die moeilijk schrijven, kunnen dan bijkomen, omdat de ande-

ren langer over de antwoorden moeten nadenken, of ik stel er nog wat vragen tussendoor in verband met het tempo.

Door zo strak te plannen, voorkom ik dat leerlingen afhaken en niet meer meedoen en de creativiteit van de leerlingen op het gebied van taalonderwijs helemaal niet tot uiting komt. Door een strakke planning bewerkstelligen wij dus een actieve deelname van leerlingen, waardoor wij na verloop van tijd toch iets kunnen overlaten aan de creativiteit van leerlingen, bijvoorbeeld het schrijven van een kort verhaaltje over een bezoek aan een bedrijf, een korte sollicitatiebrief, etc.

Hoe kom je aan je materiaal?

Ik zoek het allemaal bij elkaar: uit kranten, tijdschriften en andere methodes. Niks wordt overgedrukt. Alles wordt herschreven omdat het domweg vaak te moeilijk is.

Zes, zeven jaar geleden was het hier ook niet zo. Toen smeten ze het materiaal ook gewoon op de grond. Zo'n agressie was er tegen het schrijven. Ik vermoed dat dat nu niet meer zo is, omdat ik van het begin af aan in een bepaalde structuur werk. Ik wijk daar niet vanaf. Het zijn toch ook best leuke dingen en iedereen heeft het gevoel dat hij mee kan.

In één les doen we ongeveer vier à vijf stencils. Een les duurt 50 minuten. Ik probeer zoveel mogelijk af te wisselen: leuke en minder leuke stencils en taal en rekenen.

Overigens worden hier de lessen voor een groot deel in dialect gegeven. Een hele les in het Nederlands kunnen ze niet goed volhouden. Ik denk dat dat een reden is waardoor ze elders ook nogal eens afhaken.

Het zijn allemaal heel concrete, gerichte stencils. Moeilijke woorden, tegenstellingen, alfabet en zo. Kom je met de leerlingen verder dan het invullen en maken van dit soort opdrachten? Kun je ze op een gegeven moment ook echt zelf laten schrijven?

Neem bijvoorbeeld de sollicitatiebrief. Daar moeten ze eigenlijk een keer aan toe komen. Het niveau is echter zo laag, dat ze dat meestal niet kunnen. Ze komen vaak niet eens toe aan echte volzinnen. Als ze een verhaal zouden moeten schrijven, dan klappen ze dicht. De meesten, niet allemaal natuurlijk. Ik kom er nauwelijks aan toe om meer te doen dan het invullen en afmaken van de stencils.

Ik probeer in ieder geval het hele jaar door dingen met betrekking tot de leefwereld te doen, maar vooral in het begin, zodat ze merken dat het anders is dan ze gewend zijn. In het materiaal zitten veel dingen waarvan ik gezien heb, dat ze het steeds weer fout doen. Ik heb er niet zo'n probleem mee, dat ze bijvoorbeeld 'ik word' met 'dt' schrijven, maar 'lopen' met twee o's of 'Utrecht' met twee u's, dat vinden zij ook lelijke fouten. Vandaar het onderwerp 'verdelen in lettergrepen' en 'verdubbeling van de medeklinker'. Dat ze geen 'belen' schrijven als ze bellen bedoelen. Als ze iets op het postkantoor of het arbeidsbureau moeten schrijven, dan zijn dat fouten waar men meteen aan ziet ... nou.

Verder sluit ik aan bij de maatschappelijke oriëntatie en bij werk- en beroepenoriëntatie. Het gaat steeds volgens dezelfde methode. Ik grijp eigenlijk alles aan waar ze mee bezig zijn.

(Een voorbeeld van zo'n stencil is hierbij als illustratie afgedrukt.)

Hieronder staan woorden, die met geld te maken hebben. Verdeel ze in woorden, die te maken hebben met uitgeven, en woorden, die te maken hebben met verdienen.

bijdrage vakantiegeld kinderbijlage aftelings- belasting spaargeldrente kledinggeld huursubsidie	contributie salaris aflossing huur reiskostenvergoeding bijverdienste verzekeringspremie oproepbijdrage
---	--

Inkomsten.	Uitgaven.
1. _____	1. _____
2. _____	2. _____
3. _____	3. _____
4. _____	4. _____
5. _____	5. _____
6. _____	6. _____
7. _____	7. _____
8. _____	

Kruis aan wat voordeliger is:

☐ een televisie van F 1000, die 10 jaar meegaat

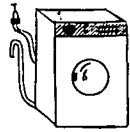
☐ een televisie van F 700, die 5 jaar meegaat

Kruis aan wat voordeliger is:

☐ een wasmachine, die je in 1 keer met F 800 betaalt

☐ een wasmachine, die je in 10 maanden met F 90 per maand betaalt

Is er ook een vorm van toetsing? Krijgen de leerlingen een rapport?

Dit jaar zijn we voor het eerst begonnen met een rapport. Nederlands beoordeel ik aan de hand van de gemaakte opdrachten en de inbreng in de les. Elk stencil dat ze maken, bewaren ze in een eigen map in de kast. Dan kun je zien of iemand vooruit gaat. We beoordelen met cijfers. We zijn vrij ouderwets begonnen omdat ze dat in de milieus van de leerlingen het best herkennen. Zo'n cijfer telt. We geven ook cijfers voor gedrag en vlijt. Dat spreekt aan bij de ouders. Ik probeer de cijfers heel doelbewust te hanteren. Ik zal nooit iemand voor iets een 4 geven of hij moet het weigeren te maken.

Je zult toch ook wel meemaken dat leerlingen gewoon geen zin hebben. Wat doe je dan met je methode?

Ik blijf de aanpak hanteren en probeer duidelijk te maken waarom ze moeten schrijven. Bijvoorbeeld aan de hand van voorvallen uit de praktijk die ze kennen: op het postkantoor staan en iets moeten invullen, verzekeringen aanvragen, werkbriefjes invullen, enzovoort. Verder wil ik een ritme creëren. Dat ze gewend zijn: een les heeft die opbouw en bij die persoon loopt de les op die manier.

Wat zeggen de leerlingen daar zelf van?

De aversie spreken ze nog wel uit. Als ze aan het eind van de les een aantal stencils en aan het eind van het jaar een hele map hebben, die ze hebben ingevuld, dan is dat iets dat ze nog nooit gepresteerd hebben. Alleen dat al is een enorme voldoening.

Als je na een tijdje eens met de leerlingen bespreekt wat ze van school vinden, welke vakken komen er dan het beste uit?

De vakken waar ze het meest met hun handen

doen, waar ze het meeste plezier aan hebben. Da's is een duidelijke zaak. Bromfietstechniek en sport bij de jongens en sport en handwerken (zelf je eigen kleren maken) bij de meisjes. Ook de buitenschoolse dingen vinden ze leuk. Nederlands blijft altijd een struikelblok. Ik denk dat andere instituten die met deze groepen werken, dat ook ervaren. Daarom doen velen het ook niet meer. Wij hebben daar ook een tijd over getwijfeld, maar we vinden het gewoon nodig: ze moeten zich gewoon kunnen redden met hun taal.

Hebben jullie eigenlijk contacten met de scholen waar jullie leerlingen vandaan komen? Wat denken die van jullie aanpak, staan ze er open voor?

We hebben zeker wel contact. Het probleem is natuurlijk dat er in bijvoorbeeld een Its- of Ihno-klas zeg twee leerlingen zitten die niet mee kunnen of willen. Wat doe je dan? Dan blijven ze achter of verdwijnen op den duur. De enige oplossing lijkt me dat je uit een aantal klassen die leerlingen pikt. Daar kun je dan een andere klas met een andere aanpak van maken. Ze staan er wel open voor en ik hoop dat ze het meer gaan proberen.

Het is zo, dat dit instituut valt onder het bestuur van een groot aantal andere instituten: de streekschool, het vormingswerk, het educatief instituut (allemaal gebundeld in het kmbo), de middenschool in Heythuizen en de Its van Roermond. Met name de leerlingen die daar uitvallen, komen hier. Wij kunnen bestaan omdat de andere instituten dat waardevol vinden.

Ik vind het wel belangrijk om te bedenken dat het probleem met deze jongeren naar twee kanten speelt: de jongeren wijzen niet alleen de school af, maar de school wijst ook deze jongeren duidelijk af. Wij proberen ze weer een positieve ervaring met het onderwijs op te laten doen door hen te confronteren met een andere aanpak dan ze gewend zijn.

Noot

1 Voor 'oudere' VON-ners is het duidelijk dat we hier verwijzen naar *Ik lig er niet wakker van ...* een VON-uitgave van 1976.

Project 3

Projecten, uitgevoerd op 'De Vrije Wentelwiek'

Schriftelijk te bestellen bij: Wim de Lange, Bergsingel 214c, 3037 GS Rotterdam.

Reclame

(eind tweede leerjaar, duur 12 dagen)

Dag 1: Reclame is beïnvloeden

Dag 2: Marktonderzoek en foto's maken

Dag 3: Smaaktest; doelgroepen

Dag 4 en 5: Goede en slechte advertenties, manieren van reclame maken, advertentie of affiche maken, televisiereclame

Dag 6: Winkelreclame

Dag 7: Simulatiespel over een reclamecampagne

Dag 8-11: Onderzoekjes: keuze van onderwerp, maken van onderzoeksplan en uitvoeren

Dag 12: Afronding: diageluidserie.

Vrouwen en werken

(derde leerjaar)

(niet van dag tot dag uitgewerkt)

Aan de orde komen onder meer:

- werkloosheid (gesprek met werkloze oudleerling, spel over intimidatie op arbeidsbureau, gesprek met vakbondsman)*
- werken (hoe stel je je latere beroep voor, rondkomen van een minimumjeugdloon)*
- vrouwenwerk, wat is dat?*
- werkende vrouwen*
- vrouwen, werk, huishouden, gezondheid.*

Politiek

Eerste week:

(Vier uur)

Korte inleiding plus vragenlijst invullen en bespreken

Geschiedenis van de politiek: Jagers, vissers, verzamelaars

(Zes uur)

Geschiedenis: Van planters en veehouders

Geschiedenis: De kooplieden en de steden

Het maken van de grote tijdbalk

(Vier uur)

Geschiedenis: De industrie komt op

Geschiedenis: En hoe ging het verder?

Tijdbalkwerk

Tweede week:

(Vier uur)

Hoe wordt Nederland bestuurd?

Hoe wordt Zuid-Holland bestuurd?

Hoe wordt Rotterdam bestuurd?

Opgeven toets plus toelichting (zie verder toets)

(Zes uur)

Deelgemeenteraad

Jeugdlonen/uitkeringen en politieke partijen

Abortus en politieke partijen

Eigen onderzoek. Bespreken van de opzet

Groepjes/onderwerpen vaststellen

(Vier uur)

Toets

Werkplan maken, vragen opstellen, afspraken maken voor het eigen onderzoek

Derde en vierde week:

Eigen onderzoek uitvoeren, verwerken en rapporteren. De planning daarvan werd op het bord gezet en aangevuld/veranderd op basis van (het verloop) van de afspraken.

Alle projecten zijn uitgevoerd door verschillende docenten, maar altijd deed de docent Nederlands mee, zodat er voldoende aandacht is voor talige momenten. Er is ook een groot scala aan werkvormen aangegeven.

Rectificatie

Een inkorting in het artikel 'Studiepunten als onderdeel van het cijfersysteem' in *Moer* 1984/4 heeft op één plaats tot hinderlijke verwarring geleid. Op pag. 20 in *Ons commentaar* moet vóór de zin: 'In "Taal met effect" (zie logboek voor docenten, pag. 8-11) ... toegekend zien' staan:

Het Amerikaanse credit-point-systeem geeft in de eerste plaats credit points voor grote programma-onderdelen, bijvoorbeeld 'courses'.

En in de zin die erna komt ('In de tweede plaats ...') moet voor studiepunt *credit point* gelezen worden.